

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

ТВОРЧИЙ СПАДОК І. ФРАНКА: ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

THE CREATIVE LEGACY OF I. FRANKO: THE POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF NATIVE ETHNO-SOCIAL RESEARCH

Стаття присвячена пошуку нових підходів до вивчення соціологічних ідей І. Франка. Аналіз сучасної наукової літератури й репозитаріїв провідних українських закладів вищої освіти дав змогу зробити висновок, що увага наукового товариства переважно спрямована на вивчення праць І. Франка як митця, політика, громадського діяча, але аж ніяк не науковця, тим паче соціолога, попри те, що велика кількість його робіт присвячена соціокультурним та етнографічним проблемам. Сучасне франкознавство активно розробляє нові напрями вивчення творчого доробку письменника, застосовуючи різноманітні підходи й здобутки таких наук, як теорія та історія української літератури, філософія, публіцистика, психологія, політологія, соціологія тощо. Нинішній стан вивченості творчої спадщини І. Франка не можна вважати вичерпним, адже тривалий час на заваді була соціальна міфологія радянського режиму, що неадекватно оцінювала його роль у національно-політичному становленні українського суспільства в період великих трансформацій кінця XIX – початку XX ст. В умовах російсько-української війни особливої актуальності набувають праці І. Франка, зосереджені саме на дослідженні його соціологічної спадщини з огляду на злободенні питання, які хвилюють українців сьогодні, зокрема національна ідентичність, міжетнічна взаємодія, етносепаратизм тощо. Тож необхідність ґрунтовного переосмислення постаті І. Франка в розвитку ідеї націотворення продиктована, з одного боку, проблемами сучасного етапу розвитку вітчизняної етносоціології, а з іншого – нагальністю висвітлення питань єдності українського народу, взаємовідносин з представниками інших націй та етносів у ситуації російсько-української війни. Досягнення мети завдань наукового дослідження передбачає визначення перспективних напрямів франкознавчих досліджень з огляду на їх потенціал щодо розвитку вітчизняної етносоціології. Насамперед з'ясовано предметне поле етносоціології, об'єкт і предмет цієї науки, особливості поняттєво-термінологічного апарату. Запропоновано використати науковий апарат цієї галузі соціологічного знання для обґрунтування значущості робіт І. Франка як потенціалу розвитку вітчизняних етносоціологічних досліджень. Основною підставою для цього є етнополітична й релігійна ситуація поліетнічного суспільства Галичини другої половини XIX – початку XX ст., детально описані у творчості І. Франка.

Ключові слова: історія соціології, Іван Франко, етносоціологія, демократичний націоналізм, поліетнічність суспільства.

The article is devoted to the search for new approaches to the study of I. Franko's sociological ideas. The analysis of modern scientific literature and repositories of leading Ukrainian institutions of higher education made it possible to conclude that the attention of the scientific society is mainly directed to the study of the works of I. Franko as an artist, politician, public figure, but by no means a scientist, let alone a sociologist, despite the fact that a large number of his works are devoted to sociocultural and ethnographic problems. Modern Franko's studies are actively developing new directions for the study of the writer's creative output, applying various approaches and achievements of such sciences as the theory and history of Ukrainian literature, philosophy, journalism, psychology, political science, sociology, etc. The current state of study of the creative heritage of I. Franko cannot be considered exhaustive, because for a long time the social mythology of the Soviet regime, which inadequately evaluated his role in the national and political formation of Ukrainian society during the period of great transformations of the late 19th and early 20th centuries, stood in the way. In the conditions of the Russian-Ukrainian war, the works of I. Franko, focused specifically on the study of his sociological heritage in view of the topical issues that concern Ukrainians today, in particular, national identity, inter-ethnic interaction, ethno-separatism, etc., become especially relevant. Therefore, the need for a thorough rethinking of the figure of I. Franko in the development of the idea of nation-building is dictated, on the one hand, by the problems of the current stage of the development of national ethnosociology, and on the other hand by the urgency of highlighting the issues of the unity of the Ukrainian people, mutual relations with representatives of other nations and ethnic groups in the situation of the Russian-Ukrainian war. Achieving the goal of the tasks of scientific research involves the determination of prospective directions of French studies in view of their potential for the development of domestic ethnosociology. First of all, the subject field of ethnosociology, the object and subject of this science, the peculiarities of the conceptual and terminological apparatus were clarified. It was proposed to use the scientific apparatus of this field of sociological knowledge to substantiate the significance of I. Franko's works as a potential for the development of domestic ethnosociological research. The main reason for this is the ethno-political and religious situation of the polyethnic society of Galicia in the second half of the 19th and early 20th centuries, described in detail in the works of I. Franko.

Key words: history of sociology, Ivan Franko, ethnosociology, democratic nationalism, polyethnicity of society.

УДК 316:39(477)(091)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.54.1>

Чижик Д.С.
аспірант кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізький державний педагогічний університет

Постановка проблеми. Серед великої плеяди українських мислителів кінця XIX – початку XX ст., безумовно, одне з провідних місць займає І. Франко, пристрасний прихильник демократії, геніальний митець слова, який відіграв величезну роль у розвитку національної та соціальної свідомості українського народу. Він вірив у майбутню справедливість, новий соціальний порядок матеріального та духовного становлення людства, тож у низці праць прагнув проаналізувати генезис творення українського суспільства й держави. Будучи представником Української радикальної партії, І. Франко активно розвивав ідею національної самостійності України, брав участь у творенні Націонал-демократичної партії, навіть допоміг скласти її програму. Його світогляд спирався на основи гуманізму, раціоналізму й демократизму. І. Франко відмежувався від федералістських традицій М. Костомарова та М. Драгоманова, став борцем за повну політичну незалежність України. Американський дослідник, відомий українознавець К. Манінг назвав І. Франка «скульптором модерної української нації». Аналіз сучасної наукової літератури та репозитаріїв провідних українських закладів вищої освіти дає змогу зробити висновок, що увага наукового товариства більше спрямована на вивчення праць І. Франка як митця, політика, громадського діяча, але аж ніяк не науковця, тим паче соціолога, попри те що велика кількість доробків його присвячені соціокультурним та етнографічним проблемам. В умовах російсько-української війни особливої актуальності набувають праці І. Франка, зосереджені на дослідженні саме його соціологічної спадщини з огляду на злободенні питання, які хвилюють українців сьогодні, зокрема національна ідентичність, міжетнічна взаємодія, етносепаратизм тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У рамках Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження І. Франка, організованого Інститутом франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, який відбувся 27 вересня – 1 жовтня 2006 р. у м. Львові, українські вчені виконали колосальну роботу з дослідження соціологічної творчості І. Франка, результати якої знайшли місце в низці публікацій.

Так, С. Возняк зробив акцент на національному питанні. Він довів, що воно завжди посідало важливе місце у творчості І. Франка. Для його ранньої творчості характерна зосередженість на соціальній проблематиці, ідея досягнення соціального благополуччя через усупільнення власності, еволюційного розвитку людства. Значно мірою відчувався вплив напрацювань німецького політичного діяча

Ф. Лассаля, німецьких економістів Ф. Ланге й Г. Шеля, польського соціаліста Б. Лимановського, українського вченого С. Подолинського. Дещо пізніше І. Франко ознайомився з роботами К. Маркса й Ф. Енгельса. Однак у цей же період, окрім соціальної проблеми, І. Франко приділяв увагу й національному питанню. Мислитель доходив висновку, що національне питання може бути розв'язане лише на шляхах соціально-економічного визволення. Це, власне, спричинило його орієнтацію на соціалістичну ідею, з реалізацією якої пов'язував звільнення від соціального гніту, а разом з ним завоювання національної волі [1, с. 73–76]. Для соціальних поглядів 1880–1900-х рр., які відображено в програмі Русько-української радикальної партії (1890), характерними є сумніви щодо ефективності марксизму в умовах аграрної Галичини, а також спроба підлаштувати соціалізм до потреб селянства, перехід від класової солідарності до національної [1, с. 77]. Важливість національного питання на початку XX ст. спонукає вченого до детального критичного аналізу марксизму. Результатом цих пошуків стала низка критичних праць, присвячених марксизму, зокрема «Соціалізм і соціал-демократизм» (1897), «Що таке поступ?» (1903), «До історії соціалістичного руху» (1904), «Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова» (1906). Рецензуючи працю А. Фаресова «Народники і марксистки» (1899), І. Франко жорстко критикує державні ідеї Ф. Енгельса, які, на його думку, є антигуманістичними [1, с. 78]. Подібні узагальнення робить й А. Наконечний, досліджуючи федералістські погляди І. Франка, які з часом трансформувалися в критику соціалізму та федералізму на користь незалежної національної української держави [12].

А. Ярчись, досліджуючи роботи І. Франка, указує на помилку радянської історіографії щодо ототожнення його світоглядної позиції лише з марксизмом. Безумовно, у творах він тяжіє до марксистської ідеології, однак не варто забувати, що І. Франко на творчому шляху в ідейному розвитку здійснив перехід від соціаліста з ліберальними й персоналістичними поглядами до націонал-демократа й поборника реального націоналізму [18, с. 145].

В. Косик зауважує, що суспільно-політичний світогляд І. Франка розвивався поступово, у контакті з реальними подіями й обставинами його особистого життя. Визначити межі етапів його еволюції нелегко, причому деякі роки треба вважати перехідними. Після короткого періоду молодечого романтизму (1875–1877) І. Франко захоплюється соціалізмом лівого напрямку з перевагою соціальної боротьби й інтернаціоналізму (1878–1880). Але в наступні роки (1880–1885) письменник поступово відходить від лівого, стає на позиції

поміркованого соціалізму та визнає першість національної боротьби. Після періоду поміркованого соціалізму (1886–1890), під час якого І. Франко починає критикувати марксизм, настає період національного радикалізму (1890–1895). Наступний період (1895–1906) – це період засудження марксизму й висунення на перше місце національного ідеалу. Урешті останній період (1907–1916) є продовженням попереднього, але він позначається малою активністю І. Франка з причини недуги [7].

На думку Н. Горбача, провідною особливістю світогляду І. Франка є його ставлення до соціалізму й марксизму, а також їх переосмислення та висунення ним своєї концепції суспільного прогресу. Творчий шлях І. Франка припав на період, коли ідеї марксизму набули свого найбільшого поширення в Західній Європі, – друга половина XIX ст., зазнали ідейного провалу наприкінці XIX – на початку XX ст., були підтримані представниками радикальних течій у Росії. Зацікавленість юного І. Франка соціалістичними ідеями відображено в брошурі «Що таке соціалізм?». Ця робота стала популярною інтерпретацією ідей про суспільний лад майбутнього, настання якого неминуче після розпаду реального капіталізму [2, с. 208]. Уже в цій ранній праці можна простежити розбіжність поглядів І. Франка з ідеями К. Маркса. Стратегія побудови нового соціалістичного суспільства, на думку письменника, повинна передбачати не проведення соціалістичної революції (К. Маркс і Ф. Енгельс), не парламентську мирну боротьбу, як обстоювали деякі інші соціалісти, а саме конкретну організацію і запровадження соціалістичних принципів життя найнижчих прошарків суспільства: за місцем праці та прожиття працюючого люду [2, с. 209].

Ф. Медвідь звернув увагу на питання прогресу у творчості І. Франка. Якщо в статті «Наука і її взаємини з працюючими класами» (1878) прогрес є лінійним покращенням, то в пізній праці «Що таке поступ?» (1903) ми бачимо сумніви щодо однозначної позитивності цих змін і лінійності прогресу. Тому І. Франко виділяє таке поняття, як «емансипація людської одиниці», що є зростанням можливостей не групи людей, а саме конкретного індивіда. Для цього він повинен бути належним до соціальної спільноти, а саме родини, громади, нації. Саме залежність від цих структур сприяє його розвитку [10, с. 82]. Для нормального розвитку нації необхідна національна самостійність, а для її здобуття потрібно формувати національну самосвідомість людей, які цю націю становлять. Прошарком, який має прищеплювати національну самосвідомість, має бути інтелігенція, що повинна виконувати історичну місію [10, с. 83].

Аналізуючи художню та наукову творчість І. Франка, Н. Микитчук доходить висновку, що ідеї української самостійності можна побачити вже на початку 1880-х рр. Так, у поезії «Не пора, не пора, не пора...» І. Франко закликає до створення незалежної Української держави, у вірші «Розвивайся ти, високий дубе...» можна знайти рядки, які окреслюють кордони України від р. Кубань до р. Сян, в інших віршах серед географічних об'єктів України перелічені такі як р. Дністер, р. Дніпро й р. Дон, гірські масиви Бескиди й Кавказ [11, с. 87]. І. Франко наголошував на тому, що кількість українського населення становила 20–25 млн. осіб. Говорячи про народи Австрійської та Російської імперій, він зауважував, що вони мають право на широку автономію [11, с. 88].

П. Іванишин ініціював застосування герменевтичного підходу до вивчення державницьких ідей І. Франка. Уже в його ранній поезії можна віднайти образи, що в художній спосіб тлумачать самодостатнє буття народу. Найголовнішим із них стає образ «хати» (дому). Аналізуючи творчість І. Франка й Т. Шевченка, можна дійти висновку, що «хату» (у її широкому розумінні – державу) обидва письменники трактують онтологічно-герменевтично як майно, будівлю, «прихисток», що передбачає уособлення індивідуального та колективного типів спільного проживання, а відтак і національної присутності, «політичного дому» як нашої, рідної, своєї хати. Таке герменевтичне бачення дає змогу з надійних методологічних позицій вивчати об'ємну державознавчу спадщину не лише І. Франка, а й інших українських класиків [5].

На думку М. Іванишин, можна виділити потужний націологічний пласт у метадискурсивному досвіді І. Франка, що може стати методологічною основою для розроблення концепції національної ідентичності. Зокрема, ідеться про новітні історико-літературні та соціокультурні дослідження. Як цілком справедливо висловлюється Г. Сивокінь, одним із напрямів розроблення нової методології може стати метаморфоза самоусвідомлення тотожності українців і європейців. Теоретичний доробок І. Франка можна й треба використовувати ще й тому, що в його особі маємо яскравого націєтворця, типового «культурного націоналіста», який своєю різноплановою творчістю досі успішно стимулює «пробудження нації та її членів до свого справжнього колективного «Я» [6].

У дослідженнях С. Макарчук наголошує увагу на тому, що в другій половині 1880-х рр. І. Франко чітко усвідомлював незавершеність процесу формування української нації. Власне, він зосереджував увагу на надважливій ролі суб'єктивного чинника, стержнем якого повинна бути освітня, організаційна, політична

робота національної інтелігенції у формуванні повноцінної нації. Зробити національну свідомість здобутком народності, мужицтва, етнічної маси письменник уважав чи не найголовнішим завданням національної інтелігенції [9, с. 116].

Визначаючи особливості наукового світогляду І. Франка, С. Злупко зауважував, що для нього характерним є розуміння людини як частини природи, тому вивчення її буття й поступу можливе так само, як й інших природних явищ. Людський розум не здатен одразу осягнути складний об'єкт пізнання, тому треба здійснювати системний аналіз означених процесів і явищ. Отже, усі науки, на думку І. Франка, можна поділити на природничі й науки про людину [4].

Цікавим є підхід М. Якубовської, яка спробувала дослідити проблему формування громадянського суспільства у творчості І. Франка на прикладі роману «Перехресні стежки». Зокрема, вона виділила такі соціальні теми роману, як міжетнічна взаємодія, перехрестя доль різних народів, їх співіснування, взаємодія, відчуття одне одного, нехтування самотністю, оригінальністю. Немає жодної держави у світі, де б жили люди лише однієї нації, саме тому треба вміти бачити й розуміти національну самотність кожного [12, с. 185]. На її думку, завдання формування громадянського суспільства є однією з найголовніших проблем, на необхідності вирішення якої наголошує автор. Проте не менш важливим є окреслення ролі інтелігенції в розвитку українського суспільства, а також аналіз проблем цього класу [12, с. 189].

У цьому романі І. Франко описує галерею яскравих колоритних образів галицького суспільства другої половини XIX ст. Ці характери породжені чинною суспільною формацією, а щоб формувати інші соціальні типи, потрібно змінити суспільні обставини. Він виступає як великий реформатор, просвітителю найширших верств народу, переконливо доводячи, що гасла, ідеї повинні «падати у благодатну землю» – на пробуджену свідомість людей. А тут необхідна система просвіти, система, яка б працювала не наскоком, а постійно, з дня на день. Треба сказати, що на формування цих поглядів великою мірою впливав особистий досвід І. Франка, який балотувався на виборах до Галицького сейму і програв суперникові всього-на-всього кілька десятків голосів [12, с. 192].

Окремі сторінки роману «Перехресні стежки» можна розглядати як багатоаспектний політичний документ – програму дії: «... школа політичного життя – то як школа плавання. Стоячи на березі і слухаючи теоретичних викладів і упімнень, ще ніхто на світі плавати не навчився. Тут перша річ – власна проба, власна діяльність, власне вміння і власна від-

вага. От чого ми мусимо на вічах учити наших селян. Нехай самі говорять, нехай учаться самі висловлювати свої потреби і кривди, стояти за своїм жаданням і супроти панів, і супроти властей» [13]. Ось так коротко і зрозуміло говорить І. Франко про перший етап завдання політичного становлення народу: «відчути себе, відчути свою силу, навчитися висловлювати свої бажання, не боятися їх, вірити у їх реалізацію».

Постановка завдання. Аналіз наявних наукових пошуків дає змогу зробити висновок, що сьогодні українське франкознавство бурхливо розвивається, застосовуючи різноманітні підходи та здобутки інших наук, таких як теорія та історія української літератури, філософія, публіцистика, психологія, політологія, соціологія тощо. Сучасний стан вивченості творчої спадщини І. Франка не можна вважати вичерпним, адже тривалий час на заваді була соціальна міфологія радянського режиму, що пригнічувала його роль у національно-політичному становленні українського суспільства в період великих трансформацій кінця XIX – початку XX ст. Тож необхідність ґрунтовного переосмислення постаті І. Франка в розвитку ідеї націотворення продиктована, з одного боку, проблемами сучасного етапу розвитку вітчизняної етносоціології, а з іншого – нагальністю висвітлення питань єдності українського народу, взаємовідносин із представниками інших націй та етносів у ситуації російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначаючи стан розвитку вітчизняної етносоціології на основі вивчення праць попередників, В. Євтух стверджує, що термін «етносоціологія» введено до наукового обігу в 1930-х рр. австрійським антропологом, соціологом Р. Турнвальдом, а як окрема наука вона сформувалася в 1960-х рр. [3, с. 6]. В Україні ця галузь соціологічного знання почала активно розвиватися з кінця 1980-х рр. і сьогодні зосереджує свою увагу на дослідженнях поліетнічності українського суспільства, статусу українського етносу й етнічних меншин, процесів у їхньому середовищі та їхньої взаємодії [3, с. 8].

Предметне поле етносоціології це передусім параметри соціальної структури народів (в етнічному, а не політичному значенні терміна), вагомими явищами культури різних етносів, взаємозумовленість змін у культурі, зокрема в мові, побуті, етнічних орієнтаціях, закономірності й особливості міжетнічних відносин. Одним із провідних завдань етносоціології є розкриття механізму відтворення етнічних явищ, їхньої взаємодії з суспільними явищами того чи іншого соціального організму [3, с. 9].

Об'єктом етносоціології й, зокрема, етносоціологічних досліджень є поліетнічні суспільства (соціуми) або суспільства з поліетнічним

складом населення, а в конкретному вияві етнічні спільноти. При цьому варто мати на увазі, що до таких спільнот належать племена, етноси, нації, етнічні, національні меншини, етнічні групи (подеколи й субгрупи), іммігрантські й діаспорні спільноти. Предметом етносоціології є соціальні аспекти розвитку та функціонування етнічних спільнот і їхня взаємодія, а також етнічні аспекти розвитку соціумів і соціальних груп. Предметне поле етносоціології становлять соціальні події, процеси, зв'язки, явища, які мають місце в етнічно маркованому соціальному просторі [3, с. 10–11].

У процесі формування етносоціології як наукової та навчальної дисципліни формувалася її поняттєво-термінологічний апарат. У зв'язку з цим В. Євтух звертає увагу на такі особливості:

1) у тезаурусі термінів і понять, якими користується етносоціологія, виявляється інтердисциплінарний характер цієї науки: вони значною мірою прийшли з інших суміжних наук та адаптовані до функціональних потреб етносоціології (етнос, етнічна спільнота, нація, етнічність, етнічне відродження, багатокультурність тощо);

2) поряд із тим є терміни й поняття, що тісно взаємопов'язані із соціологічним знанням, зокрема з тими, що відтворюють структуру етнічних явищ і взаємодію їхніх складників (етнонаціональна структура суспільства, міжетнічна взаємодія, міжетнічний конфлікт, етнічний бізнес, етнічні стереотипи та етнічні автостереотипи, етнополітичний менеджмент тощо) [3, с. 11].

Таким чином, етносоціологія є відносно молодою спеціальною соціологічною теорією, що виникла на межі етнографії та соціології. Вочевидь, виникає цілком слушне питання щодо аналізу наукової спадщини І. Франка з позиції етносоціології, адже скоріш за все ми навіть не знайдемо цього терміна в його роботах? Однак ідеться не стільки про використання терміна «етносоціологія», скільки про об'єкт і предмет її вивчення. Ця наука вивчає проблеми зародження, сутності й функціонального призначення різного роду етнічних спільнот задля з'ясування провідних мейнстримів їх появи, розвитку, а також механізми входження до системи соціальних відносин, специфіку етнічної ідентифікації, соціальної зумовленості національної свідомості й міжнаціональних взаємовідносин. Тим самим у творчому здобутку І. Франка нас цікавить саме висвітлення цих питань. А саме чи були предметом його досліджень соціальні, економічні, політичні, духовні аспекти відносин між представниками різних націй і національних меншин у межах функціонування як окремих багатонаціональних державно-територіальних утворень, так і у федеративній дер-

жаві? Як протікали процеси становлення й еволюції націй, етнічних спільнот, відбувалися зрушення в їх складі, визначалися видозміни в способі життя та соціокультурних здобутках, виникали міжнаціональні конфлікти тощо?

Зацікавленість І. Франка міжетнічними відносинами є вірогідною, якщо ми звернемося до історіографічного аналізу тогочасного життя населення Галичини. Етнічна картина Східної Галичини була сповнена складнощів і гострих конфліктів. За даними перепису, проведеного в 1900 р. на всій території Східної Галичини, засвідчено, що чисельність наявного населення становила 4 735 477 осіб, а це 64,73% від усього населення Східної та Західної Галичини. Щільність населення на 1 км² становила 93 особи. З-поміж представників релігійних громад переважала греко-католицька, яка в Східній Галичині налічувала 3 005 916 осіб, що відносно становило 63,48% від загальної чисельності населення, римо-католицька – 1 074 753 (22,70%), іудейська – 613 764 (12,96%). Суттєво меншу частину становило населення евангельських (0,78%) і православних (0,04%), вірменсько-католицьких (0,03%) громад та ін. [8].

Зважаючи на таку складну етнічну картину, а також на непрості відносини української, польської та єврейської спільноти, І. Франко як поборник націонал-демократичних ідей був зацікавлений у вивченні питань, прямо пов'язаних з етносоціологічною проблематикою. Предметом його досліджень були такі етносоціологічні категорії, як міжетнічна взаємодія та етнічне відродження [16; 17].

Концепція націотворення І. Франка ґрунтується на розумінні нації як цілісного явища, культурного осередку, суцільного організму, своєрідного й самосвідомого суб'єкта історичного процесу. На думку письменника, природна форма існування етносу (раси), що визначається географічним місцем проживання, спроможна стати нацією лише за рахунок поєднання з духом (культурним, набутим змістом – національною ідеєю). Кожна нація вирізняється самобутністю, неповторним культурним кодом, генотипом, успішність її самореалізації стає запорукою розвитку нової цивілізації. Для І. Франка завдання відтворення української нації було важливою філософсько-антропологічною проблемою, для вирішення якої нація повинна пройти тернистий шлях самоусвідомлення, самореалізації, відродження. Надважливою частиною цього шляху є пізнання історії свого народу, адже величчя нації – запорука загальнолюдської, а відтак і планетарної величності [14].

На думку І. Франка, досягнення ідеалу національної самостійності, як культурної, так і політичної, залежить від зміни національного характеру, вироблення нової національно-

духовної ментальності, досягнення єдності на рівні національної свідомості: «...ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції ... ми мусимо почувати себе не піонерами, але рядовими в великім ряді і не сміємо своїх дрібних, локальних справ виставляти як справи всенародні, своїх дрібних персональних амбіцій висувати на першу лінію загального інтересу» [15].

Узагальнюючи ідеї письменника, зауважимо, що, на його думку, етнос лише тоді зможе стати нацією, коли відчує своє значення. Консолідація народу, спільна праця як робота національного духу є єдино можливим механізмом зростання нації, сприяє утворенню її політичної сили і значимості: «...Здобувайте знання, теоретичне й практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і поважних мужів, повних любові до свого народу і здатних виявляти ту любов не потоками галасливих фраз, а невтомною, тихою працею. Таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба, коли всій нашій» [15].

Стрижнем націоналістичної концепції І. Франка є етнонаціоналізм, а вершиною реалізації національного ідеалу постає створення політично незалежної унітарної держави. Єднання поліетнічної та полікультурної нації відбувається протягом усього процесу державотворення.

У роботах він висловлює низку постулатів націотворення, які актуальні й через сторіччя після їх теоретичного формулювання, а сьогодні потребують свого поглиблення на практичному рівні:

1) представників різних етносів у межах однієї нації повинна об'єднувати держава;

2) попри те що різні етноси різняться історією походження, їх має споріднювати народний дух, національна ідея;

3) етноси в межах однієї нації можуть бути поєднані мовою, звичаями, релігією, культурою;

4) найважливішою ідеєю для об'єднання народів є любов до рідного краю з його етнографічними межами, природними засобами й громадськими активностями;

5) почуття солідарності, притаманне більшій частині населення, є підґрунтям для налагодження тісних, дружніх і продуктивних відносин із закордонними українцями [14].

Висновки з проведеного дослідження.

Від початку повномасштабного російського вторгнення на територію України, про яке завчасно попереджав І. Франко, справедливо зауважуючи, що навіть для російських представників лібералізму властива доктрина великодержавності, у якій немає місця іншим

національностям, зокрема й українцям, особливо актуалізувалися його етнонаціональні ідеї як потенціал розвитку вітчизняних етносоціологічних досліджень. Війна спонукала українців об'єднати зусилля в боротьбі проти ворога: за короткий час більшість свідомих громадян долучилися до лав збройних сил, сформувалися добровольчі батальйони, активізувалися волонтерські рухи, що є прямим свідченням високого рівня сформованості національної свідомості. Проте поряд із позитивними тенденціями нового етапу націотворення варто наголосити увагу на зворотному боці цього процесу – поширенні фальшивого патріотизму, колабораціонізму, сепаратизму тощо. На превеликий жаль, окремі представники української інтелігенції та політикуму своєю бездіяльністю, аморальністю, корумпованістю загрожують українській державі не менше, ніж російські окупанти. На окупованих територіях продовжується замовчування й перекидання історичних фактів у бік популяризації радянського минулого, поширюються псевдонаукові теорії, в основі яких покладено наратив «Україна – це Росія», засобами масової інформації ширяться дезінформація і пропаганда, що задурманюють розум населення.

Тривале перебування українців, що мігрували внаслідок війни, за межами країни призведе до втрати духовного зв'язку, тож у цей складний період знову актуалізується налагодження взаємозв'язків із закордонними українцями, про що акцентовано говорив у працях І. Франко. З іншого боку, масова незворотна міграція українців з окупованих і прифронтових територій, а відтак їх демографічне спустошення привабить численні потоки іммігрантів, яким потрібно буде прищеплювати українські цінності. І знову не обійтися без франківських настанов щодо єднання різних етносів у межах географічного місця їх спільного проживання національною ідеєю, активною громадянською діяльністю, оповитих народолобством.

Як висновок, означимо, що сучасні реалії життя нашої країни доводять значущість етнонаціоналістичних ідей І. Франка, особливо у світлі розвитку вітчизняних етносоціологічних досліджень, спрямованих на вивчення процесів зміни соціальної структури етнічних спільностей, специфіки формування їхніх інтересів, перебігу соціальної інтеграції й мобілізації, особливостей формування спільних соціокультурних цінностей тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Возняк С. Людина і нація як парадигмальна основа світогляду Івана Франка. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ

імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 73–79. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/07Stepan_Vozniak.pdf.

2. Горбач Н. Філософські переконання Івана Франка. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/21Nazar_Horbach.pdf.

3. Євтух В. Етносоціологія: об'єктно-предметне поле і перспективи досліджень. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2007. № 2. С. 5–16.

4. Злупко С. Науково-світоглядна цілісність творчості Івана Франка і франкознавство. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 127–132. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/14Stepan_Zlupko.pdf.

5. Іванишин П. Національна держава як політичний дім народного тут-буття у творчості Івана Франка (пролегомени до експлікації). Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 96–104. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/10Petro_Ivanyshyn.pdf.

6. Іванишин. М. Осмислення української національної ідентичності у творах Івана Франка. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 104–112. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/11Myroslava_Ivanyshyn.pdf.

7. Косик В. Про політичні погляди Івана Франка. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 151–161. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/17Volodymyr_Kosyk.pdf.

8. Макарчук С.А. Етнічна історія України : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 471 с. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eiu/part11/1103.htm.

9. Макарчук С. Націотворча роль етнологічних знань у баченні Івана Франка. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во

ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 112–120. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/12Stepan_Makarchuk.pdf.

10. Медвідь Ф. Ідея національного поступу у творчості Івана Франка. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 80–86. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/08Fedir_Medvid.pdf.

11. Микитчук Н. Політичний ідеал Івана Франка – соборна українська держава. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 86–96. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/09Natalia_Mykytchuk.pdf.

12. Наконечний А. Іван Франко: від громадівського соціалізму та федералізму до ідеї державної самостійності. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 132–142. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/15Andrii_Nakonechnyi.pdf.

13. Франко І. Перехресні стежки. Серія: Перлини української класики. Київ : Вид-во КСД, 2020. 368 с.

14. Франко І. Поза межами можливого. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 5. С. 276–285.

15. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіж. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 45. С. 401–409.

16. Чижик Д. Українське етнічне відродження: критичний аналіз поглядів І. Франка. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (11–12 травня 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль : Вектор, 2023. С. 187–191.

17. Чижик Д. Розуміння сутності міжетнічної взаємодії у соціологічній спадщині І. Франка. Шевченківська весна-2023 : матеріали Міжнародної конференції студентів та молодих учених (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 20–21 квітня 2023 року). Київ : Наукова столиця, 2023. С. 142–148.

18. Яртись А. Проблеми державотворення в науково-теоретичній спадщині Івана Франка. Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгр., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 верес. – 1 жовт. 2006 р.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Т. 1. С. 143–150. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/16Anatolii_Yartys.pdf.